

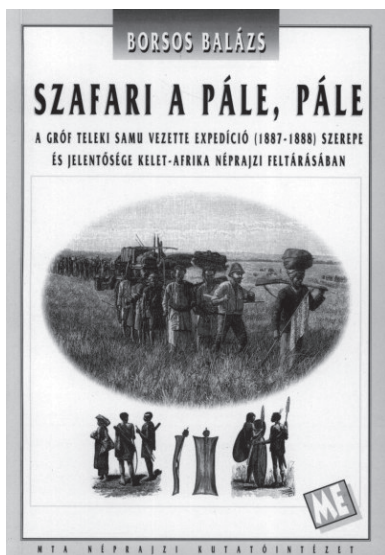
A TELEKI EXPEDÍCIÓ JELENTŐSÉGÉRŐL ÉS ÉRTÉKELESÉRŐL

SÁRKÁNY MIHÁLY*

Az Afrika Tanulmányok 2013/2. nyári számában expedíciós társam, Vojnits András, megemlékezett a nagyszerű kelet-afrikai expedícióról, amelyet Teleki Sámuel szervezett és vezetett 1887–1888-ban, és amelynek teljesítménye, eredményei jórészt Ludwig von Höhnel publikációiból ismertek.¹ Elegáns írásában összefoglalta, áttekintette azt, amit Teleki Sámuelről, az expedíció létrejöttének körülményeiről és annak jelentőségéről kiderítettek a magyar kutatások 1988-ig. Behatóbban elemezte az út botanikai és zoológiai eredményeit, bevallva, hogy ezek a tudományterületek állnak hozzá a legközelebb, és saját meglátásaival is gazdagította értékelésüket. 1988 óta is megjelentek azonban a kivételesen sok diszciplínát adatok tömegével tápláló expedícióval foglalkozó írások, s bár tisztában vagyok azzal, hogy egy megemlékezés minden részletre nem terjedhet ki, egy munkára feltétlenül szükségesnek látom felhívni a figyelmet, ami egyben módot ad arra, hogy néhány további észrevételt tegyek.

Ez a mű Borsos Balázsnak az expedíció néprajzi eredményeit feldolgozó monográfiája, amely alaposágával, a számba vehető források széleskörű feltárásával túllépett az elődök teljesítményén, akik a Teleki Expedíciót, annak különféle eredményeit mérlegre tették. A reakciók és a megállapítások szemléje is megtalálható a monográfiában.²

A Teleki Expedíció nagy területet járt be, sok nép képviselőivel került kapcsolatba, és tudatosan, egy nagyvonalú sillabuszt követve gyűjtötte a néprajzi adatokat. Ez tette lehetővé, hogy Ludwig von Höhnel az Expedíció tudományos eredményeit összefoglaló munkájában,³ amelynek a néprajzi áttekintés csaknem a felét teszi ki, nyelvcsaládok szerint osztályozva képet adjon a kelet-afrikai etnikumokról és elhelyezkedésükről, ügyelve arra is, hogy a látottakat és tapasztaltakat megkülönböztesse a hallomásoktól. A közel kortárs nagyobb expedíciókkal összehasonlítva válik nyilvánvalóvá az adatok értéke, a minőségi ugrás, még ha akadtak is kutatók, akik hosszabb időt töltve egy-egy nép körében, elmélyültebben vizsgálódva, gazdagabb etnográfiai leírást produkáltak más területeken. Mindezt nem csupán általánosságban fogalmazza meg Borsos Balázs, hanem népről népre haladva tekinti át az adatokat és veti össze azokat más 19. századi utazók közléseivel, igazi forráskritikát végezve. Figyel arra, hogy a tudást nem csupán egy-egy nép első leírása gyarapítja a kelet-afrikai gyarmatok megszervezésének előestéjén, hanem ismertnek vélt népekre vonatkozóan életük, szokásaik részletgazdagabb ábrázolása, is mint például a kikuju tár-

sadalom szervezetének bemutatása. Ráadásul egy nép „ismertsége” korántsem jelentette azt, hogy minden csoportja találkozott európaiakkal. Ez indokolja, hogy a kikujuk földjén sokfelé járt Teleki Expedícióra kétszer olyan sok utalást találunk a kikujuk történetének legteljesebb feldolgozásában⁴ az útleírás forrásértéke miatt, mint a róluk elsőként tudósító Krapf misszionárius, vagy a körükben az 1880-1890-es években járt más utazók munkáira.

Ennek a rövid hozzászólásnak nem lehet a célja Borsos Balázs könyvének részletes taglalása, de szerzője fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy nem csak a néprajz iránt érdeklődőknek érdemes azt kézbe venni. A geológiában is jártas, a Teleki Expedíció útvonalát is bejárt szerző⁵ az Expedíció általános értékelésén túlmenően megvizsgálja Teleki vállalkozásának körülményeit, egész történeti beágyazottságát, így megtalálható benne annak legalaposabb cáfolata is, hogy az Expedíciónak valamiféle gyarmatszerzés előkészítése lett volna a célja.⁶

Egy apróságra térek még ki, annak kapcsán, hogy Borsos Balázs hasznosította Ludwig von Höhnel önéletírását is,⁷ amelyet más, a Teleki Expedícióról érkezők nem, talán azért, mert csak a szegedi Somogyi Könyvtárban található meg egyetlen példánya Magyarországon. Többek között kitér egy fontos kérdésre, amelyet Vojnits András is érint: Teleki Sámuel és Ludwig von Höhnel viszonyára. Ennek megvilágításában perdöntő az utóbbi önéletírása. Megtudhatjuk belőle, hogy Ludwig von Höhnel a nagy útleírást készítve „...hetekig vendégeskedett Sáromberkén, betekintett a gróf naplójába, és sok kérdést megvitattak.” A továbbiakban is jó barátságot ápoltak, Höhnel többször nyaralt, vadászott Erdélyben.⁸

A mondtak remélem, hogy felkeltik mindazok érdeklődését, akiket a Teleki Expedíció teljesítménye foglalkoztat. Úgy látom, hogy Borsos Balázs munkája a további kutatások szempontjából megkerülhetetlen, még ha maradtak is tisztázandó részletek, és szükségképpen felmerülnek majd újabb nézőpontok.

Így Borsosnak nem volt még alkalmja művének megírásakor Teleki teljes Naplóját elolvasni, csak azt a töredéket ismerte, amelyet Lázár István tett közzé.⁹ Bármennyire is jó volt az együttműködés Teleki Sámuel és Ludwig von Höhnel között, néhány részlet egyeztetése arra vall, hogy vannak eltérések. Akad, hogy a Napló többet tartalmaz, például a vulkáni eljegesedés leírását, amint Gábris Gyula idézte annak bizonyítása során, hogy Teleki a maga jogán is kitűnő tudományos megfigyeléseket tett,¹⁰ vagy megfigyeléseik, a lejegyzett elnevezések nem pontosan fedik egymást, amelyre magam az elmolók kultúráját taglalva tértem ki.¹¹ Höhnel munkáinak és a Naplónak alapos, minden részletre kiterjedő, módszeres összevetése azonban még várat magára. ☀

Jegyzetek

- * PhD, egyetemi docens, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet - PhD, Associate Professor, Institute of Ethnography, Hungarian Academy of Sciences
- 1 Vojnits András: 125 és 25 (1/2). A 125 éves Teleki-expedíció. Afrika Tanulmányok VII/2. (2013), 117-144.
 - 2 Borsos Balázs: Szafari a pale, pale. A gróf Teleki Samu vezette expedíció (1887–1888) szerepe és jelentősége Kelet-Afrika néprajzi feltárásában. Budapest, 1998. MTA Néprajzi Kutatóintézet.
 - 3 Höhnel, Ludwig von: Ostäquatorial Afrika zwischen Pangani und den neuentdeckten Rudolf See. Ergebnisse des Graf S. Telekischen Expedition 1887–1888. Petermann's Geographische Mittheilungen, 1890. Ergänzungsheft 21.
 - 4 Muriuki, Godfrey: A History of the Kikuyu 1500-1900. Nairobi - Oxford - New York, 1974. Oxford University Press.
 - 5 Borsos Balázs – Móga János: Matatuhátan Afrikában. Budapest, 1998. Osiris Kiadó.
 - 6 Borsos i.m. 55-59,
 - 7 Höhnel, Ludwig Ritter von: Mein Leben zur See, auf Forschungsreisen und bei Höfe. Berlin, 1926. R. Hobbing.
 - 8 Borsos i.m. 36, 39.
 - 9 Lázár István: Előzetes jelentés egy kézíratról. Teleki Sámuel afrikai naplói. Kortárs XXVIII. (1984), 1949-1957.
 - 10 Gábris Gyula: Teleki Sámuel személye, valamint hozzájárulása expedíciójának tudományos eredményeihez. Földrajzi Közlemények CXIV/1-2. (1990), 27-34. Id. hely: 31.
 - 11 Sárkány Mihály: Az elmolók. Egy etnikum reorganizációja a Turkana-tó mellett. Népi Kultúra - Népi Társadalom XX. (2001), 301-314. Id. hely: 303, 307.

„A mondtak remélem, hogy felkeltik mindazok érdeklődését, akiket a Teleki Expedíció teljesítménye foglalkoztat. Úgy látom, hogy Borsos Balázs munkája a további kutatások szempontjából megkerülhetetlen.”

A Publikon Kiadó által megjelentetett folyóiratok

The image displays three journal covers from Publikon Kiadó. The first cover is 'Modern Geográfia', featuring a grid layout with several articles listed, including 'REGIONAL LEVELS OF CIVILIAN INTERACTIONS IN EMPLOYMENT AND INTEREST AREAS' and 'A KÖNYVTUDÁSOS TELEPÜLÉSELEJTÉS, MINŐ AZ ELHŐTÖB TELEPÜLÉS KÖRNYEZETI MEGTARTÁSÁNAK ESZKÖZE'. The second cover is 'Marketing & Menedzsment', with a central image of a hand holding a globe and text such as 'Városszámok a kultúra felirásáért' and 'A területi elválasztás szerepe a regionális marketingben'. The third cover is 'Afrika Tanulmányok', featuring a photograph of a building and the title 'Fókuszban URBANIZÁCIÓ AFRIKÁBAN', with a sub-headline 'Afrika ma: Növekvő városok, új városi fejlődés? Elba Kadifli után'.

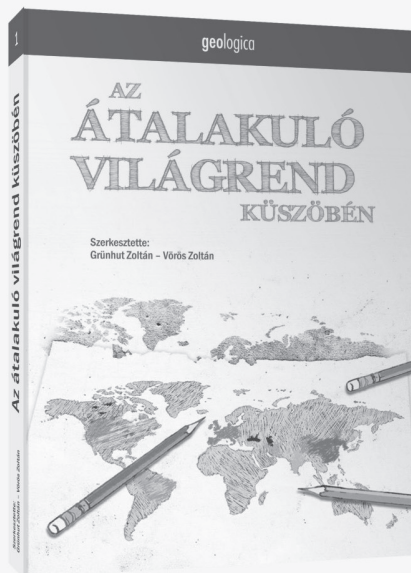
Az átalakuló világrend küszöbén

Szerkesztette:
Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán

Henry Kissinger a nagyszerű Diplomácia című monográfiájában azt írta: „Minden évszázadban színre lép egy ország, amely szinte bizonyos természeti törvényszerűségként mind hatalmánál fogva, mind pedig szellemi és erkölcsi indíttatásból saját értékrendjének képeire formálja át a nemzetközi rendszer egészét”.

Az amerikai stratégia úgy véli, a 17. században Franciaország, a következő száz év során Nagy-Britannia, aztán a Habsburg Birodalom, az elmúlt században pedig az Egyesült Államok volt a legjelentősebb hatással arra a majdhogynem definiálhatatlan jelenségre, amelyet egyetlen szóval világrendnek nevezünk, noha tisztában vagyunk vele, stabil „rend” soha nem volt a nemzetközi kapcsolatokban, s mostanság sem beszélhetünk ilyesmiről. Továbbszöve Kissinger gondolatmenetét, jogosan merül fel a kérdés: a 21. században mely nemzet fellépése hat majd sorsfordító eseményként? Bár sokak számára kézenfekvően Kína testesíti meg a választ, s gazdasági, diplomáciai, geopolitikai összefüggésben nem is alaptalan e vélekedés, mégis realitásabb az Egyesült Államok dominálta nemzetközi erőteret felváltó új korszakot valamiféle sokpólusú világként elképzelni.

A kötet 12 tanulmány keretében azon országokat, szubnacionális együttműködéseket és térségeket vizsgálja, amelyeknek így vagy úgy, számukra kedvező kilátásokat, avagy kihívásokkal teli megpróbáltatásokat tartogatva, de szerepük lesz a fennálló világrend átalakulásában.

Megjelent!

www.publikon.hu

